

## ТЕОРІЇ ОСОБИСТОСТІ ДИСПОЗИЦІЙНОГО НАПРЯМУ: ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ ТЕОРЕТИЧНИХ КОНСТРУКТІВ ТА ДІАГНОСТИЧНИХ ЗАСОБІВ

Шевчук Ольга

Луцький педагогічний коледж,  
Луцьк, Україна,  
olhavylyuk@gmail.com

У статті відображено результати теоретичного й емпіричного аналізу найбільш популярних теорій особистості диспозиційного напрямку – п'ятифакторна модель (або Велика п'ятірка) в інтерпретації П. Т. Коста та Р. Р. МакКрея, скрізного біполярного переліку Л. Р. Голдберга й факторних теорій Г. Ю. Айзенка та Р. Б. Кеттелла. Проаналізовано погляди вітчизняних і зарубіжних психологів на прогностичний потенціал конструктів, які використовуються для опису психологічного портрету особистості. Зазначено головні спроби емпіричної верифікації діагностичного інструментарію теорій диспозиційного напрямку. Описано процедуру дослідження, головною метою якого було встановити статистично-значущі кореляційні взаємозв'язки між п'ятифакторною моделлю П. Т. Коста й Р. Р. МакКрея із суміжною теорією Л. Р. Голдберга та факторними теоріями Г. Ю. Айзенка й Р. Б. Кеттелла. За допомогою методів математичної статистики виявлено та проаналізовано 589 статистично значущих кореляційних зв'язків. До уваги бралися як позитивні, так і негативні кореляційні взаємозв'язки між параметрами методик. Інтерпретація результатів дала змогу описати семантичний простір кожного конструкту за допомогою назв шкал, із якими вони корелюють, унаслідок чого можна формулювати висновки причинно-наслідкового характеру. Обґрунтовано, що кореляційний аналіз свідчить про високу перехресну конструктну валідність перекладених нами українською мовою опитувальників, оскільки всі однойменні шкали корелюють між собою. У результаті емпіричного дослідження виокремлено чотири суперфактори, за допомогою яких можна описати особистість: емоційна стабільність-нейротизм, інтроверсія-екстраверсія, антагонізм-доброзичливість, психотизм-сила суперєго. Здійснено апробацію перекладених українською мовою опитувальників диспозиційного напрямку.

**Ключові слова:** диспозиційний напрям, риса особистості, п'ятифакторна модель особистості, факторні теорії особистості.

**Shevchuk Olha. Personality Theories of Dispositional Direction: Comparative Analysis of Theoretical Constructs and Diagnostic Means.** The article represents the results of theoretical and empirical analysis of the most popular

personality theories of dispositional direction – The Five-Factor Model (The Big Five) by Paul T. Costa, Jr. and Robert R. McCrae, L. R. Goldberg «transparent bipolar list», H. J. Eysenck and R. B. Cattell trait theories. The domestic and foreign psychologists' views on the prognostic potential of the constructs used to describe the psychological portrait of personality are analyzed. The main attempts of empirical verification of the diagnostic tools of dispositional direction theories are stated. The main aim of the described research procedure was to establish statistically significant correlations between P. T. Costa and R. R. McCrae's Five-Factor Model, L. R. Goldberg's related theory, H. J. Eysenck and R. B. Cattell trait theories. 589 statistically significant correlations were identified and analyzed using mathematical statistics methods. Both positive and negative correlations between methods parameters were taken into account. The interpretation results allow describing the semantic space of each construct with the help of the correlated scales' names and therefore can be drawn conclusions of causally consequential character. It was grounded, that correlation analysis testifies about the high cross construct validity of translated by us into Ukrainian questionnaires, since all cognominal scales correlate with each other. Four super factors, with the help of which a personality can be described, were singled out as the result of empirical research: emotional stability-neuroticism, introversion-extraversion, antagonism-benevolence, psychoticism-power of superego. The approbation of the translated into Ukrainian dispositional direction questionnaires was made.

**Key words:** dispositional direction, personality trait, the five-factor model of a personality, trait theories of a personality.

**Шевчук Ольга. Теории личности диспозиционального направления: сравнительный анализ теоретических конструкторов и диагностических средств.** В статье отражаются результаты теоретического и эмпирического анализа наиболее популярных теорий личности диспозиционального направления – пятифакторная модель (или Большая пятерка) в интерпретации П. Т. Коста и Р. Р. МакКрея, сквозного биполярного перечня Л. Г. Голдберга и факторных теорий Г. Ю. Айзенка и Р. Б. Кеттелла. Анализируются взгляды отечественных и зарубежных психологов на прогностический потенциал конструкторов, которые используются для описания психологического портрета личности. Указываются главные попытки эмпирической верификации диагностического инструментария теорий диспозиционного направления. Описывается процедура исследования, главной целью которого было установить статистически значимые корреляционные взаимосвязи между пятифакторной моделью П. Т. Коста и Р. Р. МакКрея со смежными теориями Л. Г. Голдберга и факторными теориями Г. Ю. Айзенка и Р. Б. Кеттелла. При помощи методов математической статистики определяются и анализируются 589 статистически значимых корреляционных связей. Во внимание принимались как положительные, так и отрицательные корреляционные взаимосвязи между параметрами методик. Интерпретация результатов позволила описать семантическое пространство каждого конструктора при помощи названий шкал, с которыми они

коррелируют, в результате чего можно формулировать выводы причинно-следственного характера. Обосновываются, что корреляционный анализ свидетельствует о высокой перекрестной конструктивной валидности переведенных нами на украинский язык опросников, поскольку все одноименные шкалы коррелируют между собой. В результате эмпирического исследования выделяются четыре суперфактора, при помощи которых можно описать личность: эмоциональная стабильность-нейротизм, интроверсия-экстраверсия, антагонизм-доброжелательность, психотизм-сила суперэго. Осуществляется апробация переведенных на украинский язык опросников диспозиционального направления.

**Ключевые слова:** диспозициональное направление, черта личности, пятифакторная модель личности, факторные теории личности.

**Постановка наукової проблеми та її значення.** Створення методу оцінки особистості з високим прогностичним потенціалом становить значний практичний інтерес у багатьох сферах: в організаційній, політичній, віковій психології, профвідборі, профорієнтації. Психологічна практика відчуває постійну потребу, з одного боку, у стандартизації й формалізації наявного діагностичного інструментарію, а з іншого – у достатньо валидних методах оцінки особистості з погляду їх відповідності тому чи іншому виду діяльності. Найбільшою мірою, на нашу думку, цим потребам відповідають опис й оцінка особистості через стійкі поведінкові прояви, які в психології відомі як риси. Це поняття є основною категорією диспозиційного підходу, започаткованого у 20-х роках ХХ ст.

У низці досліджень виявлено, що показники отримані за допомогою тестів, які побудовані на базі факторного аналізу значно корелюють між собою, що дає змогу констатувати їх суміжність (Моросанова, 2003; Первин, 2000; Шмелев, 2002). Однак дослідження взаємозв'язку параметрів рис особистості, які виділяються в рамках різних факторних теорій, здійснювалося здебільшого в зарубіжних дослідженнях. Отже, апробация й верифікація перекладених українською мовою опитувальників на україномовній вибірці створює актуальність цього дослідження.

**Аналіз останніх досліджень із цієї проблеми.** Дослідження взаємозв'язку параметрів рис особистості, які виділяються в рамках різних факторних теорій, відображені в роботах як вітчизняних, так і зарубіжних учених-психологів. Серед українських науковців проблемами взаємозв'язку рис особистості займалися О. Г. Шмелев, А. Н. Капустіна, В. І. Моросанова, М. С. Барановська, Е. Р. Слободська,

М. В. Сафронова, О. А. Ахметова, В. В. Столиц. Значний інтерес становлять роботи й зарубіжних учених, таких як Г. Бругман, Р. Р. МакКрея та П. Т. Коста, Лаак Ян тер, В. К. Хофсті. Диспозиційний (*disposition* – схильність) напрям – це підхід до трактування особистості, що виділяє стійкі якості (рисичесні особистості), які забезпечують постійність поведінки в часі й у різних ситуаціях. В основі цього підходу покладено дві головні ідеї: 1) для людей характерні стабільність у вчинках, думках, емоціях, незалежно від подій, плину часу, життєвого досвіду; 2) не існує людей повністю ідентичних за своєю природою.

Цей підхід побудовано на постулатах і роботах Г. У. Олпорта, який вважається його основоположником, Х. Одберта, У. Нормана, Д. В. Фіске, Е. К. Тьюпеса, Р. К. Крістела, Г. Ю. Айзенка, Л. Р. Голдберга, Р. Б. Кеттелла, П. Т. Коста й Р. Р. МакКрея, котрі стверджували, що особистість являє собою унікальне та індивідуальне поєднання рис. При цьому більшість дослідників рису розуміють як фундаментальну одиницю особистості, яка являє собою узагальнену дискозицію (схильність) реагувати певним чином (Первин, 2000: 287).

До появи п'ятифакторної моделі, основні дискусії в межах диспозиційного напрямку зводилися до обговорення питань про необхідну кількість рис для опису особистості, про перевагу конструктивів – риси або типів. Так, згідно з поглядами Р. Б. Кеттелла, будь-яку людину можна описати в поєднанні 16 базових рис, а за Г. Ю. Айзенком – у співвідношенні трьох базових типів (Первин, 2000). Створення Великої п'ятірки є значним кроком у напрямі досягнення консенсусу серед персонологів диспозиційного напрямку.

Прихильники п'ятифакторної моделі особистості різними способами намагалися її верифікувати. Однак усі вони одностайні в думці, що п'ятифакторна модель отримує підтвердження з трьох основних джерел:

- 1) із факторного аналізу величезної кількості позначень рис, котрі трапляються в природній мові;
- 2) із зв'язку опитувальників для визначення рис особистості з іншими опитувальниками та оцінками сторонніх спостерігачів;
- 3) з аналізу генетичних (спадкових) впливів на особистість (Шмелев, 2002; Cattell 1970; Costa, 1992).

Перший напрям досліджень ґрунтується на психолінгвістичній гіпотезі, згідно з якою в мові наявні слова для опису найбільш значу-

щих особистісних характеристик (Первин, 2000). Процедура дослідження в межах психолінгвістичного підходу полягає в оцінюванні респондентами себе або інших людей за широким колом особистісних характеристик, ретельно відібраними експертами зі словника. Отримані оцінки факторизуються задля визначення груп спільно-варіюючих рис.

У результаті таких досліджень виявилось, що перелік значущих особистісних характеристик має свої обмеження й групується в певну кількість факторів. Перші спроби верифікації п'ятифакторної моделі належать двом американським військовим психологам – Е. К. Тьюпесу та Р. К. Крістелу (Tupes, 1992). Вони поставили собі за мету провести кореляцію й піддати факторному аналізу зв'язок між прикметниками рейтингових шкал Р. Б. Кеттелла та виявити таким чином фундаментальні параметри особистості.

Першим хто намагався теоретично верифікувати цю модель особистості, був У. Т. Норман. Він подав перелік дескрипторів рис, які використовуються для оцінки поведінки, і піддав їх факторному аналізу, що дало змогу виявити основні параметри особистості. Ним представлено 1431 термін, які розділено на 75 кластерів відповідно до факторів Е. К. Тьюпеса й Р. К. Крістела (Tupes, 1992). У. Т. Норман уперше називає п'ять факторів екстраверсією, доброзичливістю, сумлінністю, емоційною стабільністю та культурою.

Подібні п'ятифакторні рішення простежено в багатьох дослідженнях, проведених різними вченими, зокрема О. Джоном, А. Англейтнером, Д. Дігманом й ін. (Первин, 2000:291).

Ера Великої п'ятірки починається з роботи Л. Р. Голдберга, де вперше з'являється сам термін (Big Five (B5)). Л. Р. Голдберг, услід за попередніми авторами, використовує списки прикметників, передбачаючи, що мова є вичерпним носієм особистісної мінливості людини. У 1992 р. Л. Р. Голдберг опублікував стійку п'ятифакторну модель особистості, засновану на прикметниках (Hofstee, 1992: 146–163).

Результати численних досліджень як лонгітюдного, так і кроскультурного характеру дали підставу П. Коста і Р. МакКрею виокремити п'ять базових факторів (типів), які об'єднують 30 базових рис (Costa, 1992). Базовими факторами стали нейротизм, екстраверсія, відкритість досвіду, доброзичливість, свідомість.

**Формулювання мети та завдань статті.** Мета дослідження – вивчення рівня узагальнення п'ятифакторної моделі П. Коста й Р. Мак-

Крея щодо скрізного біполярного переліку Л. Р. Голдберга та факторних теорій Г. Ю. Айзенка й Р. Б. Кеттелла, за допомогою виявлення взаємозв'язків між шкалами опитувальників. До завдань цієї розвідки належать, по-перше, виявлення основних шляхів емпіричної верифікації диспозиційних теорій; по-друге, емпіричне дослідження рис особистості за допомогою українськомовних опитувальників.

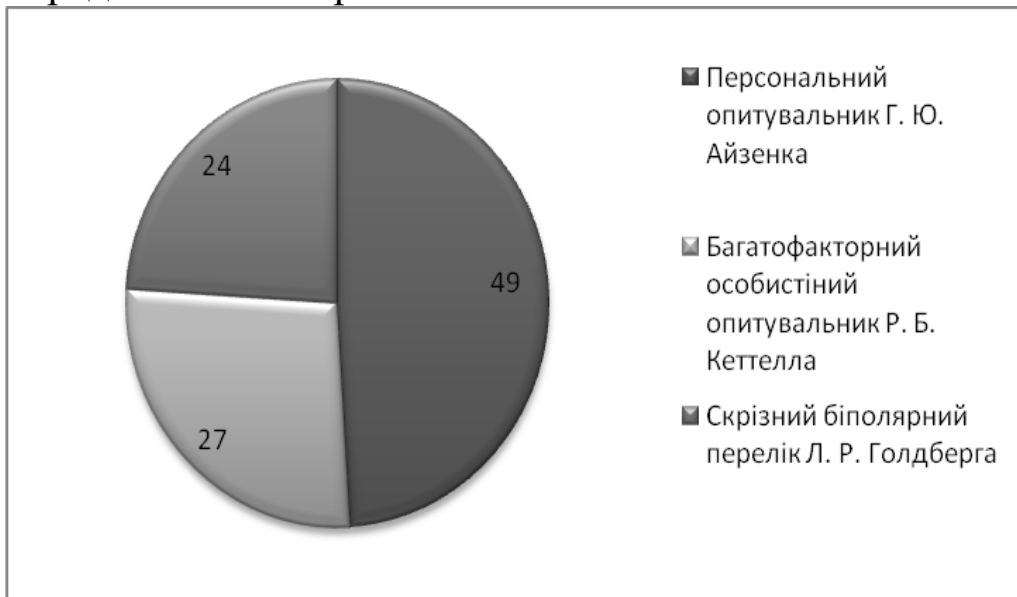
**Методи та методики.** Вибірку емпіричного дослідження становили студенти III–IV курсів факультету початкової освіти і фізичної культури Луцького педагогічного коледжу. Вік респондентів – 19–21 рік. Загальна їх кількість – 105 осіб.

Як діагностичний інструментарій у цьому дослідженні використано персональний опитувальник Г. Ю. Айзенка (EPQ) (Айзенк, 1972), багатофакторний особистісний опитувальник Р. Б. Кеттела (16 PF) (форма С) (Капустина, 2006), п'ятифакторний особистісний опитувальник Р. Р. МакКрея і П. Т. Коста (NEO-PI-R), скрізний біполярний опитувальник Л. Р. Голдберга B5) (Лаак, 2003).

**Виклад основного матеріалу й обґрунтування отриманих результатів дослідження.** Статистична обробка здійснювалася за допомогою кореляційного аналізу. Щодо кількості вибірки дослідження значущими є показники, які перевищують  $r=0,254$ . Розрахунок коефіцієнтів кореляції дав змогу виявити наявність до 20 статистично значущих взаємозв'язків між шкалами опитувальників Г. Ю. Айзенка, Р. Б. Кеттелла, Л. Р. Голдберга й параметрами NEO-PI-R. Взаємозв'язки між шкалами методик набувають як позитивного, так і негативного характеру, коли низькі показники одного параметра відповідають високим показникам іншого. Найбільшу чисельність кореляцій спостерігаємо за шкалою нейротизму ( $x=20$ ) і її підшкалами ( $px=68$ ). До середнього рівня відносимо шкалу свідомості ( $x=7$ ) ( $px=26$ ), екстраверсії ( $x=6$ ) ( $px=17$ ). Найменше число кореляцій виявлено за шкалами доброзичливості ( $x=4$ ) ( $px=13$ ) і відкритості досвіду ( $x=3$ ) ( $px=17$ ). Очікувалося, що шкала екстраверсії матиме більшу кількість значущих взаємозв'язків, адже використані методики включають цей конструкт. Отриманий результат може свідчити про те, що автори вкладали різний зміст у це поняття, або ж він викликаний спотворенням перекладу.

Для того щоб побачити, яка з методик має найтісніший взаємозв'язок з опитувальником NEO-PI-R, отриману кількість кореляцій за кожною методикою поділено на чисельність шкал, яку вона містить.

Відсоткове співвідношення кількості статистично значущих взаємозв'язків представлено на рис. 1.



**Рис. 1.** Відсоткове співвідношення кількості статистично значущих взаємозв'язків показників методик NEO-PI-R з EPQ, 16 PF, B5

Найбільше статистично значущих показників кореляції між методикою NEO-PI-R і EPQ ( $x=49\%$ ). Це може бути зумовлено кількістю шкал, які містить цей опитувальник ( $x=3$ ), і тим, що виділені Г. Ю. Айзенком фактори є складниками всіх використовуваних нами методик. Стосовно методики Р. Б. Кеттелла ( $x=27\%$ ), котра містить 17 шкал, і скрізного переліку Л. Р. Голдберга, що складається із 30 шкал, то результати кореляції майже однакові.

Виявлений кореляційний зв'язок між конструктами NEO-PI-R і конкретними шкалами EPQ, 16 PF, B5 представлений у табл. 1–4.

Таблиця 1

**Кореляційний зв'язок між шкалою екстраверсії методики NEO-PI-R зі шкалами методик EPQ, 16 PF, B5**

Методика	Шкала екстраверсії	Коефіцієнт кореляції
EPQ	Фактор екстраверсії	0,252
16 PF	Фактор Q2: «конформізм-нонконформізм»	-0,29
B5	Фактор: інтроверсія-екстраверсія;	0,26
	підшкала: не любить пригод – любить пригоди	0,288
	підшкала: лінивий–старанний	0,288
	підшкала: нетворчий–творчий	0,264

Конструкт екстраверсії, за методикою П. Коста й Р. МакКрея, корелює з відповідними параметрами, виокремленими в інших методиках, що свідчить про конструктну валідність NEO-PI-R. Проте ті характеристики, якими володіє екстраверт, за Р. Б. Кеттеллом, не відображені в кореляційних зв'язках з опитувальником NEO-PI-R.

*Таблиця 2*

**Кореляційний зв'язок між шкалою доброзичливості методики NEO-PI-R зі шкалами методик EPQ, 16 PF, B5**

Методика	Шкала доброзичливості	Коефіцієнт кореляції
EPQ	Фактор психотизму	-0,36
16 PF	Фактор L: «довірливість – підозрілість»	-0,33
B5	Фактор: антагонізм–доброзичливість	0,287
	підшкала: лінивий–старанний	0,273

Шкала доброзичливості має низький рівень відображення в інших методиках. Та все ж конструкт доброзичливості, виокремлений Л. Р. Голдбергом, корелює з відповідним параметром, виділеним П. Коста й Р. МакКреєм. Судячи з отриманих даних, людина, яка володіє високим рівнем доброзичливості, є довірливою, старанною та має низький рівень психотизму.

*Таблиця 3*

**Кореляційний зв'язок між шкалою свідомості методики NEO-PI-R зі шкалами методик EPQ, 16 PF, B5**

Методика	Шкала свідомості	Коефіцієнт кореляції
EPQ	Фактор психотизму	-0,33
	Фактор нейротизму	-0,31
16 PF	Фактор L: «довірливість – підозрілість»	0,259
	Фактор В: «інтелект»	0,256
	Фактор F: «стриманість–експресивність»	-0,27
	Фактор М: «практичність–мрійливість»	0,315
	Фактор Q3: «низький самоконтроль–високий самоконтроль»	0,328
B5	Фактор: антагонізм–доброзичливість	0,266
	підшкала: недобрий–добрий	0,293
	підшкала: егоїстичний–неегоїстичний	0,281



Конструкт свідомості має негативний кореляційний зв'язок із факторами нейротизму ( $r=-0,33$ ) і психотизму ( $r=-0,31$ ) методики EPQ, а отже, людина яка володіє високим рівнем свідомості, має низькі показники психотизму й нейротизму та навпаки. За Р. Б. Кеттеллом, свідомою людиною характеризується довірливістю, високим інтелектом, практичністю та високим самоконтролем. Кореляція методики NEO-PI-R із методикою B5 свідчить, що риса свідомості включає в себе доброзичливість і неогоїстичність

Таблиця 4

**Кореляційний зв'язок між шкалою нейротизму й відкритості досвіду методики NEO-PI-R зі шкалами методик EPQ, 16 PF, B5**

Методика	Шкала нейротизму	Коефіцієнт кореляції
EPQ	Фактор нейротизму	0,557
16 PF	Фактор L: «довірливість–підозрілість»	-0,28
	Фактор А: «замкнутість–комунікабельність»	-0,26
	Фактор С: «емоційна нестійкість–емоційна стійкість»	-0,43
	Фактор Н: «боязкість–сміливість»	-0,46
	Фактор О: «впевненість–тривожність»	0,317
	Фактор Q2: «конформізм–нонконформізм»	-0,27
	Фактор Q3: «низький самоконтроль–високий самоконтроль»	-0,28
B5	Фактор Q4: «розслабленість–напруженість»	0,408
	Фактор: інтроверсія–екстраверсія;	-0,36
	підшкала: мовчазний–комунікабельний	-0,32
	підшкала: боязкий–зухвалий	-0,49
	Фактор: незібраність–свідомість	-0,27
	підшкала: неорганізований–організований	-0,36
	підшкала: безвідповідальний–відповідальний	-0,33
	Фактор: емоційна стабільність–нейротизм	0,43
	підшкала: розслаблений–напружений	0,408
	підшкала: приймає все легко–нервозний	0,381
	підшкала: неемоційний–емоційний	0,42
підшкала: недосвідчений–досвідчений	-0,32	
16 PF	Фактор С: «емоційна нестійкість–емоційна стійкість»	-0,26
	Фактор Q2: «конформізм–нонконформізм»	-0,31

Найбільшу кількість взаємозв'язків між шкалами опитувальників EPQ, 16 PF, B5 і методикою NEO-PI-R виявлено за шкалою нейротизму. Усі відповідні конструкти в інших методиках відображені в значущих показниках кореляції. Стосовно характеристики невротика, яка випливає з отриманих показників, то, за методикою 16 PF і B5, він є інтровертом, тривожним, конформним, підозрілим, замкнутим, емоційно нестійким, боязким, незібраним, неорганізованим, безвідповідальним, напруженим, нервозним і недосвідченим. Щодо шкали відкритості досвіду, то вона має найменшу кількість кореляцій і до характеристик відкритості досвіду можемо віднести емоційну стійкість і нонконформізм.

**Висновки й перспективи подальших досліджень.** Отримані дані переважно збігаються з даними зарубіжних досліджень [5; 6]. Передусім, це стосується особливостей взаємозв'язку параметрів Великої п'ятірки із суперфакторами Г. Ю. Айзенка, факторами особистості Р. Б. Кеттелла й переліком Л. Р. Голдберга. Крім перевірки значення Великої п'ятірки, нами фактично апробовано українськомовну версію методики NEO-PI-R на українській вибірці, оскільки результати тестів, які операціоналізують факторні теорії Р. Б. Кеттелла, Г. Ю. Айзенка й п'ятифакторну модель Л. Р. Голдберга, можуть розглядатися як критерії валідності особистісного опитувальника NEO-PI-R.

Отже, отримані результати дають підстави зробити висновок як про високу міру узагальненості конструктів п'ятифакторної моделі особистості П. Коста й Р. МакКрея відповідно до рис (типів), виокремлених у рамках інших факторних теорій особистості, так і про високу критеріальну валідність українськомовного особистісного опитувальника NEO PI-R. Це засвідчує перспективність використання п'ятифакторної моделі в наукових дослідженнях як найбільш універсальну й узагальнену таксономію особистісних рис у рамках диспозиційного напрямку в психології особистості.

### **Література**

1. Айзенк, Г. Ю. (1972). *Проверьте свои способности*. Москва, 121 с.
2. Голдберг, Л. Р. (1993). Межкультурное исследование лексики личностных черт: «Большая Пятёрка» факторов в английском и русском языках. *Психологический ж-л*, 4, 32–40.
3. Капустина, А. Н. (2006). *Многофакторная личностная методика Р. Кеттелла*. Санкт-Петербург: Речь, 112 с.

4. Лаак, Ян тер (2003). *Big 5: Как измерить человеческую индивидуальность: оценки и описания*. Москва: Книжный дом «Университет», 112 с.
5. Моросанова, В. И., Коноз, Е. М. (2003). Регуляторные аспекты основных личностных измерений. *Журнал практической психологии*, 3, 51–57.
6. Первин, Л., Джон, О. (2000). *Психология личности: теория и исследования*. Москва: Аспект Пресс, 607 с.
7. Шмелев, А. Г. (2002). *Психодиагностика личностных черт*. Санкт-Петербург: Речь, 480 с.
8. Cattell, R. B., Eber, H. W., Tatsuoka, M. M. (1970). *Handbook of the sixteen personality factor questionnaire (16PF)*. Compaign Illinois, 210 p.
9. Costa, P. T., McCrae, R. R. (1992). Revised NEO Personality Inventory (NEO-PI-R) and NEO Five – Factor Inventory (NEO-FFI). *Professional Manual*. Odessa, Fl.: Psychological Assessment Resources, 101 p.
10. Hofstee, W. K. Goldberg, L. R. (1992). Integration of the Big Five and circumplex approaches to trait structure. *Journal of Personality and Social Psychology*, 63, 146–163.
11. Tupes, E. C., Cristal, R. C. (1992). Recurrent personality factors based on trait ratings. *Journal of Personality*, 60, 25–51.

## References

1. Ayzenk, G. Y. (1972). *Prover'te svoi sposobnosti [Test your abilities]*. Moskva, 121 p. [in Russian].
2. Goldberg, L. R. (1993). Mezkul'turnoye issledovaniye leksiki lichnostnykh chert: «Bol'shaya Pyaterka» faktorov v angliyskom i russkom yazikakh [Intercultural study of vocabulary of personality traits: The Big Five factors in English and Russian languages]. *Psikhologicheskii zh-l.* 4, 32–40 [in Russian].
3. Kapustina, A. N. (2006). *Mnogofaktornaya lichnostnaya metodika R. Kettella [The multifactorial personality technique of R. Kettell]*. Sankt-Peterburg: Rech', 112 p. [in Russian].
4. Laak, Yan ter (2003). *Big 5: Kak izmerit' chelovecheskuyu individual'nost': Otsenki i opisaniya [How to Measure Human Identity: Ratings and Descriptions]*. Moskva: Knizhnyy dom «Universitet». 112 p. [in Russian].
5. Morosanova, V. I., Konoz, E. M. (2003). Regulyatornyye aspekty osnovnykh lichnostnykh izmereniy [Regulatory aspects of the main personality dimensions]. *Zhurnal prakticheskoy psikhologii*, 3, 51–57 [in Russian].
6. Pervin, L., Dzhon, O. (2000). *Psikhologiya lichnosti: Teoriya i issledovaniya [Psychology of personality: Theory and research]*. Moskva: Aspekt Press, 607 p. [in Russian].
7. Shmelev, A. G. (2002). *Psikhodiagnostika lichnostnykh chert [Psychodiagnostics of personality traits]*. Sankt-Peterburg: Rech', 480 p. [in English].
8. Cattell, R. B., Eber, H. W., Tatsuoka, M. M. (1970). *Handbook of the sixteen personality factor questionnaire (16PF)*. Compaign Illinois, 210 p. [in English].

9. Costa, P. T, McCrae, R. R. (1992). Revised NEO Personality Inventory (NEO-PI-R) and NEO Five – Factor Inventory (NEO-FFI). *Professional Manual*. Odessa, Fl.: Psychological Assessment Resources, 101 p. [in English].

10. Hofstee, W. K., Goldberg, L. R. (1992). Integration of the Big Five and circumplex approaches to trait structure. *Journal of Personality and Social Psychology*, 63, 146–163 [in English].

11. Tupes, E. C., Cristal, R. C. (1992). Recurrent personality factors based on trait ratings. *Journal of Personality*, 60, 25–51 [in English].

Received: 07.11.2019

Accepted: 18.11.2019